

c) V navado je prišla in se že udomačila pisava z veliko začetnico v obeh delih: Škofja Loka, Stara Loka (toda Iška loka, Banja loka, Nemška loka, Bosljiva loka, Prečna loka); Dolenjske, Šmarješke, Rimske Toplice itd.

Nekatera krajevna imena so nastala z združitvijo dveh sosednjih imen in se pišejo s črtico med obema imenoma: Videm-Krško, Vrh-Otalež itd. Podobno pišemo tudi posamezne dele večjih krajev: Bled-Grad, Bled-Mlino, Ljubljana-Bežigrad in tako dalje. Piše se tudi: Vrh Straža, Vrh Sela Šumberk, Plave desni breg itd.

Svojemu predlogu naj dodam še utemeljitev: K besedam »ali se čutijo kot lastna imena« sem dodal dva objektivna kriterija, da se namreč čutijo kot lastna imena samostalniki a) z določilnimi pridevniki Gorenji, Dolenji, Veliki, Mali, b) z določilnimi pridevniki v obliki svojilnih pridevnikov imen bližnjih krajev. To pravilo je praktično že izvedeno v KL 54 in Zak. 55. Pogled v abecedni seznam nam pokaže, da so vsa krajevna imena a) s prilastki Zgornji in Spodnji brez izjeme pisana z veliko začetnico (vseh je $145 + 177 = 322$), le en primer je očitno zgrešen. Nekaj nedoslednosti je pri imenih z določilnimi pridevniki Gorenji, Srednji, Dolenji, Veliki, Mali, tako da bi bilo treba kakih 18 popravkov (v 59 individualnih primerih). Vseh imen s temi prilastki je okoli 500, tako da je popravkov razmeroma malo. b) Imamo 17 Dobrav brez prilastka z veliko začetnico, zato se nam gotovo upira, da bi pisali Blejska dobrava, ko je to vendar Dobrava pri Bledu. Če ta sklep popošimo, dobimo predloženo preprosto pravilo.

Če pregledamo v KL 54 kraje z določilnima pridevnikoma Stari in Novi, odkrijemo, da so že domala vsa občna imena v teh dveh sestavah pisana z malo začetnico, kar dokazuje, da se v praksi že uveljavlja nagnjenje k pisavi z malo začetnico. Mislim, da bi ne bilo prav, če bi hoteli to tendenco zavreti in zaradi poenotenja spremeniti pisavo kar 79 samostalnikov v drugem delu sestave z male na veliko začetnico, namesto da bi popravili le sedanjih osem izjemnih z velike na malo začetnico. Podpreti je pač treba, kar je že prišlo v navado in se uveljavilo, še posebej, če je to tudi sicer zaželeno (Tomšič).

Zaključujem: po mojem predlogu se lahko rešijo vsi problemi, tudi primeri, ki jih navaja M. Rupel kot sporne. Popravkov je potrebnih razmeroma malo, še manj pa je izjem. V dvomnih primerih se lahko denejo imena iz enega predala v drugega ali pa med izjeme. Poglavitno je, da se zavedamo, da »je pravopis treba pojmovati kot nekaj drugotnega, zgolj formalnega«, kakor ugotavlja Janko Moder (JiS III, 379).

Ludovik Vazzaz

Ocene in poročila

JUŠA KOZAKA RODNO MESTO

Solnik starega, premočno v preteklost zagledanega kova bi ob tej knjižici verjetno zmajal z glavo, češ: kaj pa dela v zbirki za dijake izbor del še živega pisatelja, saj ga vendar še ni mogoče prišteti med klasike. Uredniki zbirke Kondor pa so znali kljub malce slučajni, a praktično elastični zapovrstnosti doslej izdanih del dati primeren delež tudi sodobni književnosti ter s tem na zdrav način pomagajo poživiti in aktualizirati gimnazijski pouk slovenske literarne zgodovine. Verjetno jih tudi k izdaji tega izbora novel Juša Kozaka¹ ni nagnilo samo priznanje, ki ga njegovo delo doživlja po vsej Jugoslaviji, ampak lahko vidimo v tej odločitvi predvsem moderne vzgojne namene. Prav je, če nemir našega časa tudi v taki obliki vdre v zavest našega gimnazijca ter ga spodbudi k premišljevanju in samostojnemu iskanju že takoj pri prvih korakih zorenja v osebnost.

Najdragocenejša lastnost Kozakovih del, zlasti tistih, katerih vrsta se začinja s Celico in Maskami, je pogumna odkritosrčnost v izpovedovanju lastnih notranjih doživetij ob spoprijemanju z življenjskimi zapleti in protislovji ter z ostrino časa. To je mik, ki pritegne tako mlajšega kakor tudi bolj zrelega bralca. Ta pa bo seveda videl še kaj več, na primer, kako se Kozaku snov živo prepoji z osebnim nazorom

¹ Juš Kozak: Rodno mesto. Izbor novel. Uredil Mitja Mejak. Opremila Melita Vovk. Knjižnica Kondor 15. zv. Ljubljana. Mladinska knjiga 1957. 220 str. 89.

in čustvovanjem, kako to nezakrito odseva v krčevitosti njegovega sloga, včasih celo v neki čustveni bohotnosti, kako je dostikrat kar nediskreten do samega sebe in neprestano zbuja v bralcu sume o močni in nepreoblikovani avtobiografičnosti. Ta elementarnost prefinjenega bralca nekoliko moti, a priznati je treba, da je to tudi vrednota, zlasti ker v vsej svoji osebni prizadetosti trdno raste iz osnov širokovrednega humanizma in sije iz nje zdrav etični kriticism. To so vsebinske vrednote.

Prav tako pa ima seveda Kozakovo pisanje tudi vrsto umetniških vrlin oblikovnega značaja. Živ utrip njegovega pripovedovanja sloni na mnogih sočnih, intimno pesniških metaforah in izvirni sentenčnosti. Te lastnosti ohranjajo tudi odstavki, v katerih se refleksija ni presadila v pripovedni okvir, ampak je ostala izgovorjena iz avtorjevih ust. Zaradi močne osebne soudeleženi in avtobiografičnosti se namreč avtor skoraj vedno postavlja naravnost med osebe svojih novel. Avtor sam in njegovi junaki vedno vrtajo za globljimi vzroki in nagibi dejanj in dogodkov. To lastnost uporablja Kozak kot pripovedno skopo, a vendar živo in učinkovito obliko za označevanje karakterjev. Prizadevanje, prodreti iz golega preprostega realističnega opisa globlje v človekovo notranjost, k vzrokom in gibalom človeškega dejanja, to prizadevanje, ki se tako prilega njegovi razmišljajoči umetniški naravi, uvršča Kozaka med najmodernejše iskalce, čeprav se varuje prehudih skrajnosti in formalističnega eksperimentiranja. Njegove korenine so v zdravem naturalizmu, zato tudi njegova izpodnetost in njegov kriticism kljub svoji subjektivni obarvanosti ne izgubljata življenjske tehtnosti.

Izbor v trinajstem zvezku zbirke Kondor, ki ga je pripravil Mitja Mejak, zelo lepo predstavlja vse značilnosti Kozakove pripovedno esejistične proze. Urednik je uporabil močno avtobiografsko noto Kozakovih novel, jih pod tem vidikom izbiral ter jih poskusil tudi razvrstiti po neki neprisiljeni biografski kronologiji. Z umirjenim poudarkom motivne vezanosti na avtorjevo rodno mesto Ljubljano pa je to zaokroženost še stopnjeval. Pri svojem delu se je urednik lahko naslonil na Kozakovo lastno ureditev v zbirki Maske. Da ne bi v biografski sliki ostala prehuda vrzel prav za leta Kozakovega mladeniškega zorenja, se je urednik odločil za dve retušii. Ni se pretogo držal motivike rodnega mesta in je pustil v zbirki tudi novelo Tuja žena, katere dejanje se odvija med prvo svetovno vojsko na Koroškem. Verjetno je iz istega nagiba uvrstil na ustrezno mesto tudi poglavje »Al beg ni bog« iz Celice. S prvo odločitvijo je v zbirki diskretno dopolnil delež tiste proze, kjer so se avtobiografska doživetja preoblikovala v pravo epsko pripoved, saj to zvrst predstavlja v knjižici razen Tuje žene samo še Leteči angel in nekateri vložki iz ciklično komponirane vrste novelističnih odlomkov pod naslovom Rodno mesto. Ta končuje tako Maske kakor tudi to zbirko, kateri je poleg tega dala tudi skupni naslov. Iz Celice vzeto poglavje prav tako ni le z izredno odkritostjo napisana izpoved o mladostnem iskanju za bistvom življenja, ampak daje tudi prevladujoči esejistično premišljujoči noti zbirke zdravo poanto s spoznanjem o vesti, »skozi človeka napeti struni, ki se vznemirijo zaradi krivične misli in ki je edina postava v življenju«. Prav take poteze Kozakove proze dajejo tej predvsem doraščajočim razumnikom namenjeni knjižici tudi družbeno etično in vzgojno vrednost.

Ceprav je večina novel vzeta iz Mask, ni mogoče govoriti o skrajšani izdaji te znamenite zbirke, ampak je uredniku nastala pod rokami tako rekoč nova zbirka Kozakove novelistične proze. Zato ni treba obžalovati, da v zbirki ni dveh tako močnih in značilnih novel, kot sta Passer domesticus in Bohinjski pastoral, saj bi bila s tem porušena vsebinska kompozicija knjige. Isti žanr zelo dobro predstavljata drugi dve enako močni noveli, ki sta tudi motivno vezani na Ljubljano. To sta Muni z značilnim prepletom tople človečnosti in žgoče refleksivnosti, zlasti pa Georgesova maska, ta groteskno realistični portret bohemskega pesniškega tlačana Bogomila Vdoviča-Georgesga, ki z neusmiljeno ostrino smrtno sence zarezaje globoko v klavnino notranjost predvojne ljubljanske družbe. Kakor Maske je tudi ta izbor trdno vokvirjen med Očetovo masko in ciklus Rodno mesto z značilno topografsko anatomijo ljubljanskih krčm, umetniško zgoščeno v podobo Akvarjev.

Urednik je svoj izbor pospremil z živahno napisanim esejističnim portretom pisateljske osebnosti Juša Kozaka. V zgoščeni obliki je v kratkem biografskem okviru zarisal tudi Kozakov umetniški profil. V opombah se je omejil samo na najnujnejši besedni in realni komentar, ki povečini dovolj pojasnjuje posamezna mesta, vsaj kolikor je dandanes mogoče. Prezgodaj je še in v taki zbirki tudi ni nujno potrebno, da bi že danes demaskirali prav vsak portret in hoteli s pikolovskim pozitivizmom dognati realno ozadje vsakega opisa ali namiga. Sem ter tja pa bi bil

urednik lahko tudi konkretnjši. Tako bi na primer pomagal zlasti mlajšemu bralcu do realnejše predstave o »penatih« iz gostilne Pri kolovratu, če bi naštel vsaj nekaj imen teh mož. Tega mu menda nihče ne bi zameril. — Ilustracije Melite Vovkove z umirjeno modernostjo in s primernim izborom značilnih vedut iz stare Ljubljane še kar dobro oživljajo podobo Kozakovega rodnega mesta, vendar se zdi, da se niso povsem uglasile s tekstom.

Knjižica zelo dostojno predstavlja enega najznačilnejših še aktivnih slovenskih književnikov, hkrati pa s svojim za Juša Kozaka tako značilnim prepletanjem pripovedne mikavnosti in intelektualno zahtevnejše esejistične meditativnosti zbuja upanje, da bo v zbirki Kondor kmalu prišla na vrsto tudi zbirka pravih esejev. Za korenito poglobljanje kvalitete sodobnega literarnega pouka na reformirani gimnaziji bi bilo to zelo koristno.

Vlado Novak

KRPAN IN POPOTOVANJE V KONDORJU

Kondor, ki si je s premišljenim izborom in lepo, sodobno opremo že utrl pot v javnost ter postal priljubljen in iskan zlasti pri mladini, je dostojno počastil tudi znamenito stoletnico v naši literarni zgodovini. Od treh temeljnih Levstikovih spisov, ki so izšli 1858, 20. zvezek zbirke v celoti prinaša dva, Krpana in Popotovanje, iz Napak pa je ponatisnjen odlomek v spremni besedi. Kakor vse dosedanje zvezke tudi tega krase likovne ilustracije: mojstrske Smrekarjeve upodobitve Krpana in naslovna Levstikova fotografija, ki dobro ponazarja pisateljev možati značaj. O obeh v našo knjigo sprejetih Levstikovih delih, ki ju je zlasti Slodnjak že večkrat tehtno in prodorno osvetlil ter sta postali že skoraj splošna last naših ljudi, recenzent danes nima več kaj bistvenega pripomniti. Kazalo pa bi posvetiti nekaj besed urednikovi spremni besedi in njegovi metodi, posebno ker gre za dvojce naših klasičnih slovstvenih besedil in ker spadajo pojasnila med najbolj obsežna v Kondorju.

Urednik Blaž Tomažević je svoje delo opravil izredno skrbno in uspešno, pri čemer je upošteval vso bogato literaturo, črpal pa tudi iz solidnega lastnega znanja. V spremni besedi najprej razpravlja o kulturno političnih razmerah na Slovenskem v desetletju po marčni revoluciji; ta uvod je morda nekoliko preširoko zasnovan. Kot skromna prednika Levstikovega slovstvenega programa omenja Josipa Štefana in Antona Janežiča, nato pa prehaja na oznako vseh treh znamenitih spisov iz 1858, s katerimi je Levstik zaoral v plodno njivo mladostlovske proze. Ob Napakah poudarja avtorjev pomen za prerod slovenskega knjižnega jezika in za nastanek moderne kritike pri nas ter znani pasus o potrebi le-te tudi smiselno citira, tako da je tudi ta razprava v knjigi vsaj delno zastopana. Ko obravnava nastanek, vsebino in obliko Popotovanja, pravilno trdi, da je Levstik z njim ob orisu dolenske pokrajine in njenega človeka dal tudi smernice za leposlovno prozo, ki naj bi bila po folklorni tematiki romantična, po psihološkem prijemu pa realistična; odmev teh smernic pa ni bil viden le v ljudski povesti, ampak tudi v kvalitetnejših delih. Nazadnje urednik podrobneje razpravlja o Martinu Krpanu, o okoliščinah nastanka, o snovnih pobudah, o značaju junaka in ideji dela, o pripovedni tehniki in kompoziciji, pa tudi o jeziku in slogu in nazadnje o pomenu v slovstvenem razvoju ter o različnih tolmačenjih literarne zgodovine.

Tomaževićeva oznaka Levstikove povesti je sistematična, izčrpna in plašična, čeprav izrazno morda nekoliko preveč abstraktna in zaradi tesno odmerjenega prostora mestoma preveč zgoščena. Vsekakor pa me potrjuje v prepričanju, da bi uredniki Kondorja poleg podatkov o avtorju in nastanku dela, ki so v nekaterih zvezkih zelo pičli in mršavi, lahko vsaj nakazali tudi tematiko, idejo, formo in stil umetnine. Takšna ne preobširna (z opombami vred naj bi obsegala eno polo), pa vendarle poglobljena in vsestranska oznaka dela naj bi bila vodnik bralcu, dijaku, profesorju in drugim. Resno namreč dvomim, da bi mogli v doglednem času dobiti in v našem listu objaviti kvalitetne podrobnejše interpretacije vseh že izšlih zvezkov Kondorja in še tistih, ki bodo redno sproti izhajali. Zato se mi zdi Tomaževićeva uredniška metoda za našo zbirko edino ustrežna in kar zgledna, le da bi si želel, kot rečeno, glede na njene naročnike, preprostejšega, razumljivejšega izražanja. In da me ne bi kdo nápak razumel: ob teh spremnih besedah urednikov v Kondorju pa naj bi v pospešenem tempu nastajale ter v jeziku in slovstvu izhajale seveda še kakovostne obširnejše in podrobnejše analize, metodološko kar najbolj prirejene in namenjene neposrednemu interpretiranju po šolah.

J. M.